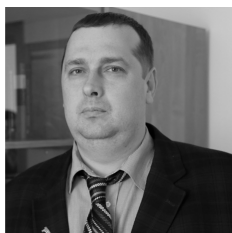

Правові та організаційні аспекти діяльності кримінальної поліції ФРН

Хотенець Павло Васильович –

заступник голови Господарського суду Харківської області, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук,

Невзоров Ігор Львович –

начальник відділу Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, кандидат юридичних наук

Враховуючи сучасні тренди та напрямки реформування МВС України, у статті подано аналіз німецького досвіду щодо створення та функціонування окремого поліцейського підрозділу, який здійснює протидію злочинності у сфері державної безпеки, боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом і кіберзлочинністю, та його значення для вдосконалення правоохоронної системи України.

Ключові слова: кримінальна поліція, організована злочинність, тяжкі (серйозні злочини), структура, завдання кримінальної поліції ФРН.

Постановка проблеми. Спрямування та прагнення вітчизняних правоохоронних інституцій досягти європейського рівня забезпечення правопорядку диктують необхідність постійного вдосконалення завдань, функцій, організаційно-правової структури та повноважень суб'єктів боротьби зі злочинністю.

22 жовтня 2014 року Урядом України затверджено Концепцію реформування МВС та Стратегію, метою яких є створення сучасного європейського правоохоронного відомства. Серед заходів, які передбачаються Концепцією реформування МВС та Стратегію, є розробка та прийняття проекту Закону щодо ліквідації в системі МВС України ГУБОЗу як суб'єкту боротьби зі злочинністю [1]. Це означає зміни в структурі міліції кримінального блоку та можливе об'єднання з Департаментом карного розшуку.

Разом з тим, зарубіжний досвід, у першу чергу, європейський, свідчить про те, що у складі поліції кримінального блоку завжди є підрозділ, до завдань і функцій якого належить боротьба з організованою злочинністю, кіберзлочинністю, тероризмом тощо. В цьому зв'язку представляє неабиякий пізнавальний, науково-практичний інтерес досвід Німеччини щодо організації подібної поліцейської структури. Це пояснюється тим, що у ФРН робота поліції у сфері боротьби зі злочинністю, в т.ч. організованою, характеризується:

– високим рівнем ефективності та відносно низьким станом злочинності;

– високою оцінкою діяльності поліції, внаслідок чого в суспільстві створено атмосферу довіри до роботи правоохоронних інституцій.

Виходячи із цього, врахування досвіду ФРН щодо створення та функціонування Федерального відомства кримінальної поліції (Bundeskriminalamt або ВКА) є корисним під час законопроектної роботи в Україні щодо удосконалення функціонування міліції кримінального блоку МВС України.

Стан наукової розробки проблеми. Аналіз зарубіжного досвіду щодо функціонування поліції, в т.ч. поліції ФРН, мав місце у наукових працях О. М. Бандурки, Ю. І. Коваленка, С. С. Коломойцева, І. О. Лугового, О. С. Передерія, О. С. Проневича, С. В. Січкаря, Є. Ю. Соболя, О. Н. Ярмаша. Водночас, у вітчизняній юридичній літературі бракує досліджень, присвячених структурно-функціональному аналізу окремих структурних підрозділів зарубіжної поліції. У цьому зв'язку досвід діяльності Федерального відомства кримінальної поліції ФРН (далі – ВКА) не став виключенням, тому потребує ретельного наукового аналізу.

Метою статті є загальна характеристика правових та організаційних засад діяльності кримінальної поліції ФРН (ВКА).

Виклад основного матеріалу Федеральне відомство з кримінальних справ (Bundeskriminalamt – ВКА) було засновано у 1951 році на

підставі Закону “Про утворення федерального відомства з кримінальних справ” та спочатку було розташоване у Гамбурзі, який належав на той час до Британської зони окупації Німеччини.

Відповідно до положень цього Закону, згідно з доповненнями та змінами до нього, внесеними у 1973 та 1974 роках, федеральна влада створює ВКА для взаємодії федерації та земель з питань діяльності кримінальної поліції (§ 1).

Сьогодні загальна чисельність співробітників ВКА становить 5500 осіб, які мають професії більш ніж за 70 спеціальностями [2]. Із них половина пройшла повний курс професійної підготовки. Крім того, третина від загальної кількості працюючих – цивільні службовці, 11 % здебільшого посідають адміністративні та суміжні посади, 6 % – допоміжний персонал, 34,8 % службовців Федерального відомства – жінки [3].

Протягом майже 50-річної діяльності ВКА намагається рухатися в контексті науково-технічного прогресу з урахуванням суспільно-політичної та економічної ситуації в Європі та ФРН¹. За цей піввіковий період у діяльності ВКА були різнопланові акценти. Якщо спочатку (в 1950–1960-х рр.) сфера професійної діяльності ВКА була сконцентрована на тяжких та особливо тяжких злочинах загальнокримінальної спрямованості, то у 70–80-х рр. XX століття ВКА активно брало участь у виявленні та розслідуванні злочинів терористичної спрямованості, вчинених Бригадами Червоної Армії (Red Army Faction) на теренах ФРН.

З середини 80-х років XX століття ВКА бере участь у боротьбі з незаконним наркотрафіком.

Керівництво відомством здійснює президент Федерального управління з кримінальних справ, який має двох віце-президентів².

У свою чергу, головний офіс (резиденція) ВКА, який складається з 9 відділів: відділу міжнародних зв'язків (Division IK International Coordination); відділу по боротьбі зі злочинами у сфері державної безпеки (Division ST State Security); відділу по боротьбі з серйозною (тяжкою) та організованою злочинністю (Division SO Serious and Organized Crime); відділу захисту (Protection Division); відділу контрольних служб (Division Control Services); відділу інформаційних технологій (Division IT Information Technology); на правах відділу Інституту судово-експертних досліджень (Division KT Forensic

Science Institute); на правах відділу Інституту з вивчення проблем правоохоронної діяльності та підвищення кваліфікації (Division KI Institute of Law Enforcement Studies and training); відділу центральних та адміністративних справ (Division ZV Central and Administrative Affairs) (рис. 1), розташований на теперішній час у Вісбадені, а філії відомства – під Бонном та у Берліні.

ВКА безпосередньо підпорядковується федеральному МВС Німеччини [2]. У свою чергу, в системі федерального МВС Німеччини контроль за діяльністю ВКА здійснює підрозділ OS – Öffentliche Sicherheit (Департамент громадської безпеки) [5].

Згідно із законодавством ФРН Федеральне відомство з кримінальних справ виконує різноманітні завдання на федеральному, земельному й міжнародному рівнях, зокрема:

- здійснює збір інформаційних матеріалів та інших документів, що стосуються контролю поліції над злочинністю, в тому числі за її організованими проявами. Одночасно з цим ВКА є автоматизованим центром обміну інформацією між федеральною поліцією та поліцією земель. Крім того, на це відомство покладено функції Національного Бюро Інтерполу в Німеччині;

- інформує інші поліцейські підрозділи федерації або земель з питань, що становлять для них інтерес;

- вивчає стан і динаміку злочинності, в тому числі її організовані прояви, готує статистичні звіти про злочинність;

- надає допомогу поліції земель з контролю над злочинністю, зокрема її організованими проявами;

- проводить заходи щодо вдосконалення діяльності кримінальної поліції, у тому числі й підрозділів по лінії контролю над організованою злочинністю.

Для надання допомоги в проведенні розслідування злочинів ВКА може направляти своїх співробітників до органів поліції земель. Підставами для прийняття такого рішення є:

- прохання зацікавленого земельного відомства у кримінальних справах;

- наказ федерального міністра внутрішніх справ за наявності серйозних обґрунтувань щодо необхідності розслідування злочину на території землі або декількох земель;

- доручення федерального прокурора.

Якщо вчинений злочин зачіпає права та законні інтереси декількох земель або його вчинено на території декількох суб'єктів федерації, а у зв'язку з цим виникає необхідність участі співробітників ВКА, то відомство інформує про це вищі органи влади та прокурорів земель.

У разі згоди прокурора та вищого органу влади відповідної землі, ВКА узгоджує з поліцейським підрозділом, що займається кримінальними провадженнями в межах відповідної землі, проведення необхідних спільних оперативних заходів.

Якщо існує оперативна потреба залучити до розслідування злочину (злочинів) не тільки ВКА,

¹ Як зазначає М. Бушуєв, однією із новел у сфері повноважень ВКА стало надання цьому відомству права проводити он-лайн обшуки, згідно із Законом про внесення змін і доповнень до Закону “Про утворення федерального відомства з кримінальних справ”, прийнятим 12 листопада 2008 року [4].

² Згідно з офіційними даними сайту ВКА, сьогодні Йорг Зірке (JÖRG ZIERCKE) є Президентом Федерального управління з кримінальних справ. Його заступники: Юрген Сток (JÜRGEN STOCK) – Віце-Президент Федерального управління з кримінальних справ, представник ФРН у Інтерполі та кандидат від Німеччини на посаду Генерального Секретаря Інтерполу та Петер Хенцлер (PETER HENZLER) – Віце-Президент Федерального управління з кримінальних справ.

але й інші підрозділи, то таке рішення спільно приймають федеральний міністр внутрішніх справ Німеччини та вищі органи влади земель.

До числа пріоритетних завдань ВКА відноситься здійснення розслідувань особливо небезпечних (тяжких) злочинів, таких як:

– міжнародна контрабанда наркотиків, зброї, зброї, боєприпасів, вибухових і радіоактивних речовин;

– фальшивомонетництво, легалізація фінансових грошових коштів, отриманих злочинним шляхом;

– злочини проти життя та свободи Федерального президента, членів Федерального уряду, Бундестагу, Федерального конституційного суду.

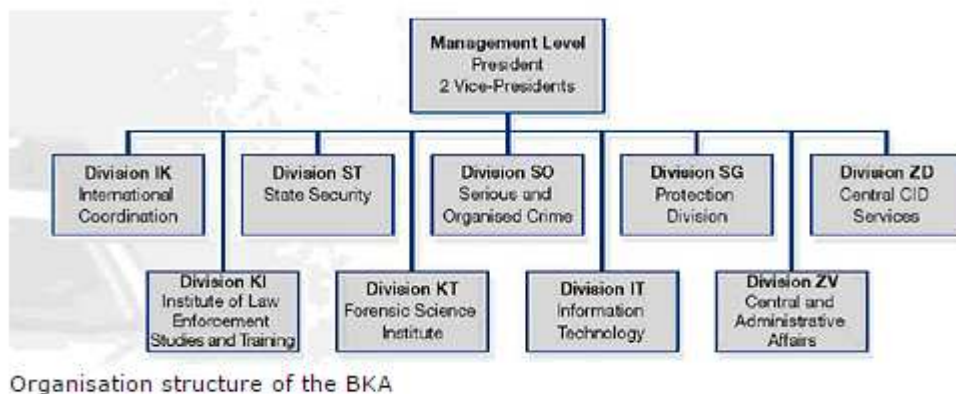

Рис. 1. Організаційна структура Федерального відомства з кримінальних справ (Bundeskriminalamt – ВКА)

Основним підрозділом у структурі ВКА є відділ по боротьбі з серйозною (тяжкою) та організованою злочинністю (Division SO)¹. До його завдань належать боротьба з:

– насильницькою злочинністю, а саме виявлення та розслідування тяжких злочинів, вчинених проти особи;

– нелегальним обігом зброї, вибухових речовин, боєприпасів, наркотиків, включаючи міжнародний нелегальний наркотрафік;

– економічною та фінансовою злочинністю (підробкою грошей, легалізацією грошових коштів, здобутих злочинним шляхом);

– комп'ютерною злочинністю, зокрема боротьба з дитячою порнографією, яка поширюється через мережу Інтернет.

Також фахівцями відділу проводиться аналітична робота щодо узагальнення відомостей про існуючі у ФРН організовані злочинні угруповання, їхні зв'язки за кордоном.

Найбільшим резонансним досягненням відділу по боротьбі з серйозною (тяжкою) та організованою злочинністю є вилучення підробле-

них 100 доларових банкнот на загальну суму 16 млн доларів США у м. Кольн у ході спільної спеціальної операції за участю даного підрозділу Секретної служби США та Федерального банку Німеччини.

Не менш важливою є діяльність відділу по боротьбі зі злочинами у сфері державної безпеки (Division ST). До завдань цього відділу належать:

– боротьба з так званими політично мотивованими злочинами. Під ними у Німеччині розуміються злочинні дії, що посягають на основи конституційного ладу держави (за німецькою термінологією – злочини, які вчиняються з метою впливу на демократичні процеси у суспільстві; злочини, що сприяють або перешкоджають досягненню політичної мети або спрямовані проти реалізації політичних рішень). До них належать фінансування терористичної діяльності², тероризм, міжнародний тероризм, захоплення заручників, інші злочини екстремістської спрямованості;

– боротьба зі злочинами, що вчиняються іноземцями з політичною метою;

– боротьба зі шпигунством, незаконною передачею технологій та товарів, імпорт яких обмежено або заборонено.

Ці завдання реалізуються шляхом проведення кримінальної та аналітичної розвідки, проведення фахівцями відділу відповідної профілактичної роботи в екстремістському середовищі. Фахівцями відділу проводяться досудові розслідування кримінальних проваджень щодо фактів, які стосуються створення та функціону-

¹ Також необхідно зазначити, що в окремих землях ФРН створено поліцейські підрозділи, які займаються боротьбою з організованою злочинністю на регіональному рівні. Як приклад можна навести роботу інспекції, що входить до складу шостого управління кримінальної поліції Гамбурга. Слід зауважити, що Гамбург був першим містом у землях ФРН, в якому в травні 1982 р. було створено спеціальну службу для боротьби з організованою злочинністю. Протягом свого існування цією інспекцією було проведено успішні операції щодо знищення банд “Hells Angels”, “Pinzner – Morde”, “Ping Klemm”, захоплення сутенерів у районі “Ханс-Альберс-Плац” та представників курдських кланів, що займаються незаконним обігом наркотиків.

² Слід зазначити, що в структурі відділу по боротьбі зі злочинами у сфері державної безпеки створено службу, яка спеціалізується виключно на розслідуваннях фактів фінансування терористичної діяльності.

вання терористичних організацій як у Німеччині, так і за кордоном відповідно до підрозділу 1 (параграфів 1–2) Розділів 129 В та 129 С Кримінального кодексу ФРН.

Крім того, до компетенції Division ST належить проведення досудових розслідувань щодо злочинів, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на життя, здоров'я посадових осіб конституційних органів Федерації.

Характеризуючи діяльність Інституту судово-експертних досліджень (Division KT Forensic Science Institute), який на правах відділу входить до складу Федерального відомства з кримінальних справ, необхідно зазначити, що в Україні в структурі блоку кримінальної міліції не має окремого підрозділу, який би займався судовими, експертно-криміналістичними дослідженнями. Такий підрозділ (Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр) є окремою структурною одиницею у МВС України.

Наразі у штаті цього відділу працює 325 фахівців із різних галузей знань (зброярі, медики, хіміки, біологи, математики, лінгвісти) більш ніж за 60-ма спеціальностями. Ними проводяться експертні дослідження та готуються експертні висновки за 22 напрямками.

Отже, метою діяльності Інституту судово-експертних досліджень є підготовка експертних висновків на прохання поліцейських служб, прокуратури та суду.

На думку фахівців ВКА, що працюють в Інституті судово-експертних досліджень, їхньою основною функцією є збирання колекцій боєприпасів, аналітичних даних, інформації з матеріалознавства та створення експертних систем. Зокрема, ними створено “Європейську колекцію автомобільних фарб” (EUCAP). Крім того, в Інституті судово-експертних досліджень зібрано значну колекцію зброї та боєприпасів, вилучених у злочинців (тільки куле-гільзотека має більше ніж 2000 різноманітних зразків).

В Інституті судово-експертних досліджень ВКА підраховано, що щорічний обсяг експертних висновків складає орієнтовно 10 000 сторінок.

Відділ інформаційних технологій ВКА є центральним постачальником ІТ-послуг не тільки для цього відомства, але й для всієї поліції ФРН. Зокрема цим відділом створено базу розшуку поліції ФРН INPOL.

Інститут з вивчення проблем правоохоронної діяльності та підвищення кваліфікації (Division KI Institute of Law Enforcement Studies and training) є провідною дослідницькою та консалтинговою організацією, забезпечує наукову підтримку поліцейських сил Федерації у галузі боротьби зі злочинністю за такими напрямками, як:

- кримінальне право та кримінологія;
- поглиблене підвищення кваліфікації працівників поліції ФРН.

Крім того, фахівці Інституту надають консультативну допомогу працівникам поліції з найбільш складних питань боротьби зі злочинністю, визначають найскладніші та найслабші зони у діяльності поліції, формують нові концепції

боротьби зі злочинністю та шляхи їх упровадження.

Кримінологічні та кримінально-правові дослідження фахівців Інституту, здебільшого, сконцентровані у сфері економічної та фінансової злочинності, нелегального наркотрафіку, молодіжної злочинності.

Нещодавно в Інституті створено відділ з вивчення проблем боротьби з тероризмом та екстремізмом, спеціалізацією якого є вивчення даних щодо найбільш активних і відомих екстремістів світу.

Висновки. Аналіз організаційної та правової складової діяльності кримінальної поліції ФРН дає підстави стверджувати наступне:

1. На відміну від України, де організація міліції та її підпорядкованість визначені тільки у Законі України “Про міліцію” (ст. 7), у ФРН правові та організаційні засади діяльності кримінальної поліції визначені не тільки Законом ФРН “Про Федеральну поліцію”, але й безпосередньо законом, що регулює діяльність кримінальної поліції (Закон “Про утворення федерального відомства з кримінальних справ”).

2. Спектр сфер і напрямків діяльності кримінальної міліції України та Федерального відомства з кримінальних справ ФРН є майже однаковим, проте у ФРН кримінальна поліція більше зосереджена на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів, злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями.

3. В структурі кримінальної поліції ФРН, на відміну від структури кримінальної міліції України, існують науково-дослідні та експертно-криміналістичні установи, які сприяють її діяльності, та не існує поліцейських служб, що займаються справами неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Уряд затвердив Концепцію і Стратегію реформування МВС : прес-реліз Кабінету Міністрів України від 22 жовт. 2014 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247699591&cat_id=244276429.

2. The BKA: Organisation Chart / [Electronic resource]. – Mode of access :

http://www.bka.de/nn_194538/EN/TheBKA/OrganisationChart/organisationChartnode.html?nnn=true.

3. OSCE POLICE (Система ПОЛИС – онлайн-вий центр різноманітних ресурсів для поліцейських служб і працівників, зайнятих в інших областях правоохоронної діяльності) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://polis.osce.org/countries/details?item_id=17&lang=ru#Country_Profile_Section_211.

4. Бушуев М. Уголовная полиция ФРГ становится аналогом ФБР? [Електронний ресурс] / М. Бушуев. – Режим доступу :

<http://www.dw.de/уголовная-полиция-фрг-становится-аналогом-фбр/a-3787241>.

5. Бирюков П. Н. Полиция Федеративной Республики Германия: общие сведения [Електронний ресурс] / П. Н. Бирюков. – Режим доступу :

http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=911:2010-07-27-07-00-37&catid=122:2010-07-27-06-55-50.

Учитывая современные тренды и направления реформирования МВД Украины, в статье представлен анализ немецкого опыта, касающегося создания и функционирования отдельного полицейского подразделения, которое осуществляет противодействие преступности в сфере государственной безопасности, борьбу с организованной преступностью, терроризмом и киберпреступностью, и его значение для усовершенствования правоохранительной системы Украины.

Given the current trends and directions for reforming the Ministry of Interior of Ukraine in paper presents an analysis of the German experience in the establishment and operation of a separate police unit that performs the fight against crime in national security, combating organized crime, terrorism and computer crime and its significance for the improvement of law enforcement of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції журналу 26 вересня 2014 року.